

Rebecca Braun

Weg naar waarachtig leven

de eerste wijsheidsspreuk van Franciscus

De eerste wijsheidsspreuk in de reeks van 28 die Franciscus van Assisi ons nagelaten heeft, neemt binnen dat geheel een uitzonderlijke plaats in. De tekst is vrij lang, veel langer dan de andere wijsheidsspreuken. En meer dan een spreuk, is het in feite een uiteenzetting over – ja, waarover eigenlijk?

Er wordt wel gezegd over de Eucharistie. Dat is zeker waar en is ook wat misschien wel het eerst wordt opgeroepen door de (overigens later toegevoegde) titel ‘Het lichaam van de Heer’. In zijn prachtige artikel uit 1984 in dit tijdschrift betoogde Theo Zweerman ofm dat deze tekst primair gaat ‘over de inwoning van de Heilige Geest in de gelovigen en over hetgeen Hij in hen uitwerkt.’¹ Het gaat om een gelovig zien, met ogen die geopend en gevormd zijn door de goddelijke Geest van liefde.

Wat zien wij dan? Aan het begin van de wijsheidsspreuk citeert Franciscus de apostel Filippus, die in het Johannesevangelie tegen Jezus zegt: ‘Heer, laat ons de Vader zien en dat is ons genoeg.’ Kort gezegd gaat het erom God te zien – een verlangen dat wij wellicht allemaal wel herkennen. Maar wat zeggen we daarmee?

Voordat wij kunnen reflecteren over het zien van God, zullen we eerst duidelijkheid moeten krijgen over wat we met dat woordje ‘God’ wel en niet bedoelen. Zowel voor mensen die zich gelovig noemen als voor hen die dat uitdrukkelijk niet doen, kan het antwoord op die vraag vanzelfsprekend lijken. ‘God’ is dan iets of iemand wiens bestaan ofwel niet-bestaan deel uitmaakt van mijn visie op de werkelijkheid. Ik beschouw mezelf als gelovig of ongelovig naargelang ik bepaalde geloofswaarheden al dan niet onderschrijf. God is dan als het ware een onderdeel van mijn eigen systeem.

het benaderen van een Mysterie

Het is misschien door alle eeuwen heen wel eigen aan ons mensen om onszelf, ons ‘ik’, als uitgangspunt te nemen voor onze visie op de werkelijkheid om ons heen. In onze cultuur, die sterk de nadruk legt op het individu en het verstand, is deze neiging nog veel sterker aanwezig dan in de tijd van Franciscus, en daar moeten we op bedacht zijn bij het lezen van zijn tekst. Zijn Godsgeloof had te maken met een bekwaamheid die wij in onze huidige tijd en cultuur voor een groot deel zijn kwijtgeraakt, maar die daarom des te belangrijker is om er de aandacht op te vestigen: geloof, niet als het onderschrijven van waarheden, maar als het benaderen van een Mysterie. Voor Franciscus lag de bron van zijn gelovige levensvisie en -houding niet in zijn ‘ik’ maar in God zelf, het Mysterie aan de oorsprong van zijn leven en van alle leven.

---

¹ Th. Zweerman, ‘Met geestelijke ogen schouwend. Enkele aantekeningen bij de Eerste Vermaning van Franciscus’ in *FL* 67 (1984), 258.

Deze wijsheidsspreuk, hoewel als aansporing aan de lezer gericht en waarschijnlijk deels gebaseerd op een reeds bestaande tekst,² laat zich desondanks lezen als een schets van Franciscus' eigen ervaring van God en hoe hij God in zijn leven heeft leren kennen. En daarmee kan het ook voor ons een routekaart zijn om dat Mysterie in ons eigen leven te benaderen en te ontdekken wat het zou kunnen betekenen om 'God te zien' in deze wereld.

het Woord en de Geest

(1. Het lichaam van de Heer)

De Heer Jezus heeft tot zijn leerlingen gezegd:

'Ik ben de weg, de waarheid en het leven.

Niemand komt tot de Vader behalve door Mij.

Als jullie Mij leren kennen,

kennen jullie zeker ook mijn Vader;

en van nu af zullen jullie Hem leren kennen

en jullie hebben Hem al gezien.'

Filippus zegt tot Hem:

'Heer, laat ons de Vader zien en dat is ons genoeg.'

Jezus zegt tot hem:

'Zolang ben Ik al bij jullie

en jullie hebben Mij nog niet leren kennen?

Filippus, wie Mij ziet, ziet ook mijn Vader.' (vgl. Joh 14,6-9)³

Franciscus begint, zoals voor hem vanzelfsprekend is maar voor ons wellicht vaak niet, met het Evangelie, Gods Woord. Voor hem is de heilige Schrift, en dan met name het Evangelie, niet zomaar een tekst die we lezen en met ons verstand proberen te begrijpen. Het is vóór alles de plek waar wij de ontmoeting aan kunnen gaan met een persoon: Jezus Christus. Hij, het mensgeworden Woord, is de weg om tot de Vader te komen, tot God als het Mysterie dat ons leven schraagt. Wie Hem ziet, ziet de Vader. Willen wij God zien, dan is de eerste en bevoorrechte manier om dat te realiseren dat wij een relatie aangaan met Jezus Christus, de mens in wie God met heel zijn volheid heeft willen wonen. Sinds die kerstnacht ruim tweeduizend jaar geleden is God niet enkel meer ver weg, boven en buiten ons, maar is Hij ons rakelings nabij gekomen door binnen te treden in onze menselijke, schepselijke geschiedenis. Wij kunnen God dus leren kennen door te lezen in zijn Woord en in ons leven concreet in de voetstappen te treden van Hem die wij daarin aantreffen.

De Vader woont in ontoegankelijk licht (vgl. 1 Tim 6,16)

en God is Geest en niemand heeft God ooit gezien. (vgl. Joh 4,24; 1,18)

Daarom kan Hij alleen maar in de Geest gezien worden,

want het is de Geest die levend maakt,

het vlees helpt niets. (Joh 6,63)

---

² Zie: Franciscus van Assisi, *De geschriften* (vertaald, ingeleid en toegelicht door G.P. Freeman, H. Bisschops, B. Corveleyn, J. Hoeberichts en A. Jansen) Haarlem 2004, 112, noot 105.

³ De vertaling van de gehele wijsheidsspreuk is genomen uit: Franciscus van Assisi, *De geschriften*, Haarlem 2004, 110-112.

Maar ook de Zoon wordt
in zover Hij gelijk is aan de Vader
door niemand op een andere manier gezien
dan de Vader en de Heilige Geest gezien worden.

Het lezen van het Evangelie alleen is niet genoeg; het kennis nemen van wie Jezus was en wat Hij gedaan heeft is niet genoeg. We zouden ons kunnen inbeelden dat dat komt, doordat we alleen de tekst hebben en Hem niet in levende lijve kunnen ontmoeten. Als we tweeduizend jaar geleden geleefd hadden en Jezus zelf ontmoet hadden, ja dan... dan zouden we vanzelfsprekend geloven. Maar Franciscus geeft aan dat we de sleutel van het probleem elders moeten zoeken, namelijk in de werkzaamheid van de Geest in ons.

We moeten ons goed realiseren dat God niet iets of iemand is zoals alle andere dingen en personen die wij in de wereld tegenkomen. God is van een geheel andere orde, en wordt precies om die reden ook als Mysterie beleefd en benoemd. Wij, als schepselen, kunnen uit onszelf niet verder kijken dan onze schepsellijke werkelijkheid. Ook de mens Jezus van Nazareth was, louter bezien vanuit de ogen een schepsel, simpelweg een mens. Meer was er niet aan te zien. Maar de bijzondere waardigheid die God aan het menselijk schepsel heeft willen geven, is dat God zelf ons met zijn Geest wil bezielen en bewonen. Naar Gods beeld geschapen, dragen wij in ons een zekere ontvankelijkheid waarmee we met God in relatie kunnen treden, ondanks het schijnbaar onoverbrugbare verschil tussen schepsel en Schepper. Wij vinden het al gauw vanzelfsprekend dat wij leven, maar wat ons leven tot werkelijk leven maakt, voorbij aan een louter overleven, is de levende verbondenheid met het Mysterie aan de oorsprong van ons bestaan, door de Geest die in ons woont.

Franciscus' beleving en beeld van God blijkt zo uitermate trinitair. Deze Triniteit of Drie-Eenheid is niet een afstandelijk of abstract theologisch concept, maar is juist zeer concreet. Het mensgeworden Woord, Jezus Christus, en de Heilige Geest zijn als het ware de twee handen waarmee God in de wereld handelend optreedt en zich kenbaar maakt. Jezus Christus is als Zoon voor ons de weg, ofwel Degene in wiens voetstappen wij mogen gaan om steeds meer in waarheid kinderen van God te worden. De Geest is de levendmaker die werkzaam in ons aanwezig is en ons op die weg in beweging zet en leidt.

sacramentele werkelijkheid

Daarom zijn allen veroordeeld
die de Heer Jezus wel in zijn menselijkheid hebben gezien
maar Hem niet in zijn geestelijke gestalte
en goddelijkheid hebben gezien
en niet geloofd hebben
dat Hij waarachtig de Zoon van God is.
Evenzo zijn ook nu allen veroordeeld
die het sacrament zien,
dat op het altaar door de woorden van de Heer
wordt geheiligd in de gedaante van brood en wijn
door de handen van de priester
en het toch niet zien

naar zijn geestelijke gestalte en goddelijkheid
en niet geloven
dat het waarachtig het allerheiligste lichaam en bloed is
van onze Heer Jezus Christus.

Om God te kunnen zien, zullen we dus open moeten staan voor Gods werking in ons eigen leven, in ons lichaam en onze geest, in zintuigen en denken. Als wij onszelf geïsoleerd beschouwen, los van het Mysterie dat aan ons leven ten grondslag ligt, zijn wij veroordeeld tot een leven in een platte werkelijkheid waarin er niets is dat onszelf overstijgt en er geen werkelijke ontmoeting mogelijk is. Alles wordt grijpbaar, maakbaar, eventueel zelfs verhandelbaar. Het is alleen door de werking van Gods Geest in ons dat onze ogen geopend worden voor iets wat ‘meer’ is en ons leven diepgang en zin verleent. De werkelijkheid waarin wij leven gaat dieper dan louter de uiterlijke gestalte van mensen en dingen. Door dat in onszelf te erkennen, gaan we het om ons heen ook zien.

Jezus Christus heeft in een heel concrete historische tijdspanne geleefd en is voor ons, zoveel eeuwen later, niet meer te ontmoeten in die lijfelijke gedaante. Maar Franciscus ziet een onmiddellijke parallel met het sacrament van de Eucharistie. Ook daar is Christus te zien – en in dit geval door alle eeuwen heen – in de gedaante van brood en wijn. Maar ook in dit geval moeten we verder kijken dan de platte zintuiglijkheid.

Een sacrament (in de Griekse benaming *μυστηριον*, mysterie) is een werkzaam teken van Gods heil, door Jezus Christus ingesteld en door de Kerk bewaard en doorgegeven. In zijn menswording is Gods Zoon op een heel concreet moment binnengetreden in de geschiedenis van de schepping. Maar daar heeft God het niet bij willen laten. Ook nu nog maakt God dagelijks gebruik van menselijke gebaren en elementen van de schepping zoals water en olie, brood en wijn, om zijn genade aan mensen mee te delen. Ja, God is Geest en dus geen onderdeel van de geschapen werkelijkheid. Toch staat God niet los van die geschapen werkelijkheid of er zelfs tegenover, maar God wil zich mede doorheen de schepping en de schepselen laten kennen. Deze overtuiging is diep verworteld in de katholieke theologie en geloofsbeleving – zoals die ook in Franciscus leefde – en heeft verstrekkende consequenties, niet alleen voor de opvatting van de sacramenten maar ook voor de visie op de wereld waarin wij leven als zodanig. Het Mysterie aan de oorsprong van al wat bestaat deelt zich mede doorheen de schepping aan ons mee. Daarmee wordt de hele werkelijkheid waarin wij leven sacramenteel, drager van en verwijzing naar het Mysterie.

De Allerhoogste zelf immers getuigt:
‘Dit is mijn lichaam en mijn bloed van het nieuwe verbond
[dat voor jullie en voor velen vergoten wordt]’
en: ‘Wie mijn vlees eet en mijn bloed drinkt,
bezit eeuwig leven.’ (vgl. Joh 6,54)
Daarom is het de Geest van de Heer,
die in zijn gelovigen woont,
Hij is het,
die het allerheiligste lichaam en bloed van de Heer ontvangt.
Alle anderen die geen deel hebben aan diezelfde Geest
en zich toch aanmatigen Hem te ontvangen,
eten en drinken hun eigen vonnis. (vgl. 1 Kor 11,29)

In de sacramenten, met name in het sacrament van de Eucharistie waarin Christus zelf onder de gedaanten van brood en wijn tegenwoordig is, is God ons rakelings nabij. En tegelijk is er noodzakelijk ook altijd een schroomvolle afstand. Het is de Geest van de Heer, dus God zelf, die God in ons ontvangt, wanneer wij tot het sacrament naderen. Dit maakt duidelijk dat wij God op geen enkele manier kunnen toe-eigenen of inpalmen. God geeft zich zonder voorbehoud. Maar wij kunnen God alleen daadwerkelijk zien en ontvangen wanneer wij in contact staan met die goddelijke werkelijkheid in onszelf. Willen wij iets voor onszelf grijpen of bemachtigen, dan grijpen we altijd mis en creëren we onze eigen hel. Maar als wij ervoor open willen staan – een keuze en een stap die allereerst tot uitdrukking komen in de doop – wordt ons leven zelf tot ruimte van Godsontmoeting en mogen wij ons verwonderen over het Mysterie dat zich in en door ons en om ons heen in de wereld voltrekt.

de nederigheid van God

Daarom, mensenkinderen,
hoelang nog is jullie hart bezwaard? (Ps 4,3)
Waarom erkennen jullie de waarheid niet
en geloven jullie niet in de Zoon van God?
Zie, dagelijks vernedert Hij zich (Fil 2,8)
zoals Hij ooit van de koningstroon (vgl. W 18,15)
in de schoot van de Maagd is gekomen.
Dagelijks komt Hij zelf tot ons
en wordt zichtbaar als een nederige.
Dagelijks daalt Hij af uit de schoot van de Vader (Joh 1,18)
op het altaar in de handen van de priester.

Franciscus heeft God ontdekt en ervaren als een Mysterie dat op hem toekwam, zodra hij de ruimte in zich vrijmaakte om Hem te ontvangen. Zolang wij maar die eerste stap durven zetten om het Mysterie van ons leven te erkennen en te benaderen, ontdekken we dat dit Mysterie zelf op ons toegekomen is en nog altijd komt, in de menswording, in de sacramenten en in ieder schepsel dat van Hem spreekt. De ondraaglijke zwaarte die wij zelf op ons leven leggen door niet verder te kijken dan de platte zintuiglijkheid en wat wij zelf kunnen beredeneren, blijkt niet meer dan een illusie waarin we onszelf gevangen houden.

En zoals Hij zich ooit aan de heilige apostelen
heeft laten zien in een echt lichaam,
zo laat Hij zich ook nu aan ons zien in heilig brood.
En zoals zij met de blik van hun lichamelijke
slechts zijn lichaam zagen
en toch geloofden dat Hij God is,
omdat zij met geestelijke ogen schouwden,
zo ook moeten wij,
die met lichamelijke ogen brood en wijn zien,
toch zien en vast geloven
dat zijn allerheiligste lichaam en bloed levend en echt is.

De enige vraag is of wij het durven te geloven, durven contact te maken met een werkelijkheid die ons eigen redeneren en in feite ook ons gezond verstand overstijgt. Als wij een ‘God’ bedenken, zien we die het liefst net zo verstandig zijn als wij, met oog voor zijn eigen positie en macht en veiligheid. Iemand die goed met goed vergeldt en kwaad met kwaad. Een God die zich daarentegen vernedert, die klein en kwetsbaar wordt en zich zonder voorbehoud wegschenkt aan zowel goeden als kwaden, is welhaast ondenkbaar. Een God die zwijgt en zich voortdurend over het hoofd laat zien, zich niet opdringt maar met eindeloos geduld wacht op een ontvankelijk hart, is voor ons moeilijk te aanvaarden. Toch zien wij met welk een vreugde Franciscus erkent en verkondigt dat juist deze God levend en echt is. De woorden waarmee hij elders in zijn geschriften God aanroept als de ‘levende en ware’ (*vivus et verus*)⁴ en die een echo zijn van het evangeliewoord waarmee deze wijsheidsspreuk begint, past Franciscus hier zonder aarzeling toe op het sacrament van de Eucharistie, waarin hij ervaart dat God als een nederige tot hem komt.

Geloven is niet iets wat wij zelf kunnen, nog minder iets wat wij als een ‘moeten’ aan onszelf of een ander kunnen opleggen. Waar Franciscus echter toe oproept is die openheid van hart en oog te ontwikkelen waarmee wij kunnen zien en erkennen hoe God het waarachtige Leven en de levende Waarheid is die ten grondslag ligt aan al wat bestaat, aan onszelf en alles om ons heen. Daarmee krijgt ook ons eigen leven een onvermoede diepgang en zin, geleefd in voortdurende gemeenschap met God en al zijn schepselen.

Op deze wijze is de Heer altijd bij zijn gelovigen,
zoals Hij zelf gezegd heeft:
‘Zie, Ik ben bij jullie tot aan de voleinding van de wereld.’ (Mt 28,20)

ZUSTER REBECCA BRAUN OSC,
*Klooster Sint-Josephsberg, Clarastraat 2, 5366 AK Megen, is claris en lid van de
onderzoeksgroep Ad Montem (www.admontem.org). E-mail: r.k.braun@gmail.com.*

---

⁴ Zie LofGod 3; 1 BrCust 7; 1 RegMB 23,6.